

14 oktober 1916

Een Belgisch “dorp” op Scheveningen.

Men schrijft ons:

Kijkt er tegenwoordig nog iemand om naar een Belgische soldaat als hij die op straat ontmoet? Geen sterveling. Het nieuwtje is er af; de oorlog heeft ons al aan zoveel gewend en dit is evenmin iets bijzonders meer voor ons als al de rest.

Ja, de eerste tijd, toen ze pas hier waren, kon zo’n ingenieur, met zijn vreemde uitmonstering of zijn rare politiemutsje, nog wel eens de aandacht trekken en bekijks hebben, maar die dagen liggen ver achter ons. Niemand let meer op geïnterneerden; onze soldaten groeten hen op straat of ze van ons eigen leger waren, de schildwachten voor de paleizen doen voor de Belgische meerderen evengoed eerbewijs als voor de Nederlandse – in één woord: ons publiek, dat overigens toch niet gauw went aan wat het niet altijd en iedere dag ziet, behandelt de Belgen als oude kennissen.

Wij hebben er nu langzamerhand heel wat gekregen in ons midden.

Er zijn er toch veel onder de geïnterneerden, die een handwerk verstaan en in deze tijd van, door de mobilisatie, schaarse werkkrachten, is er voor die altijd wel hier of daar een plaatsje te vinden, hetzij aan een fabriek, hetzij bij een particulier.

In het klein is dat begonnen. Eerst kwamen er zo een paar uit het Harderwijkse en Zeisterkamp aan de gang, geleidelijk groeide dat aantal aan en nu zitten ze overal. Door heel het land vindt men nu de interneringskampen: een aantal Belgische manschappen, die in

een bepaalde plaats werk gevonden hebben en daar onder bewaking van een klein Nederlands detachement verblijf houden.

Wie zelden of nooit de richting van de vissershaven uitgaat, zal allicht geen vermoeden hebben, dat in onze stad ook zo'n interneringsgroep leeft en nog wel een tamelijk sterke bovendien. Aan de Westduinweg, de kant dus van het oude Scheveningse dorp, zijn in deze laatste tijd verschillende houten barakken verrezen, waar de Belgen wonen.

“Internerskamp 's Gravenhage” staat er boven de deur.

Wij waren in die buurt aan het wandelen en zijn er toen eens binnen gelopen om te kijken. De commandant van de groep, reserve 1^e luitenant van der Meer, was juist even het terrein op, maar aan het, wat primitieve, bureau zat een Belgische adjudant, die zich heel hulpvaardig toonde en al aanstonds met ons mee stapte om de zaken eens op te nemen.

Een aardige gemoedelijke man, al een hele tijd hier geïnterneerd, en die zich, naar het scheen, best kon schikken.

Tegenover het kantoortje van de commandant bleek de kantine te zijn, een niet al te groot vertrek, met een buffet erin natuurlijk en dan tafeltjes en stoelen zoals in ieder gewoon café. Er zaten nu maar een paar soldaten, de anderen waren allemaal bezig.

Een maand of zeven geleden is deze interneringsgroep ingericht, vertelde de adjudant. Er waren toen tussen de veertig en vijftig manschappen, die woonden in de kleine barak, waar wij op dat ogenblik waren. Het slaaplokaal was echter de kantine.

Barakken voor militair gebruik kan men tegenwoordig overal zien. Daar is ook al niets nieuws meer aan voor de meesten. Hier is het net als overal ingericht.

In het midden tafels met banken eromheen en langs de muur, door een smal “straatje” gescheiden, de strozakken. Allemaal op een net van touwwerk rustend, zodat de matrassen niet op de grond liggen. Want al is alles met hout afgetimmerd, met het oog op de vochtigheid is het zo toch beter. Ze waren nu meestal dubbel geslagen met de dekens en het hoofdkussen vierkant opgevouwen – alles militairement! – er tussen. Langs de hele wand van de barak lopen op borsthoogte twee flinke planken boven elkaar, waar de mensen hun boeltje: kleren, eetketeltje, wasblik enz. kunnen opbergen. Daar lag en hing dan ook van alles. Verder waren er boven de bedden latten aangebracht, waarop ook kleren konden worden opgehangen, om te drogen als de manschappen met slecht weer thuis komen. Een grote stapel heldere borden wachtte op de tafel.

Zo mooi als in de kazerne zag het er hier niet uit. Een soldatenkamer waar rekruten waren, maakt, wanneer alles netjes gepoetst en gezwabberd is en iedereen zijn zaken voorbeeldig heeft opgeborgen, nog een heel andere indruk, maar zoiets is in deze omgeving ook niet nodig. Er is orde, het ziet er zindelijk uit ook en dat is maar de hoofdzaak. Natuurlijk is er toch wel een zekere discipline onder de manschappen. Dat is nodig ook, want was die er niet, wat moest er dan van dit grote gezin van meestal oudere mensen terecht komen? Van tijd tot tijd valt er zelfs nog wel eens straf; op het ogenblik zat er zowaar een van de heren in de provoost, omdat hij buiten zijn boekje gegaan was. Maar dat zijn natuurlijk uitzonderingen. Goed gedrag is immers één van de eerste

vereisten om hier te mogen blijven. En ze zijn hier o zo graag! Wat dan ook licht te begrijpen is.

Het kampeven wordt gauw vervelend en geestdodend. En degenen, die op de een of andere manier uit het kamp weten weg te komen naar een interneringsgroep, beschouwen dat als een uitkomst.

Ja, vertelde de adjudant, wij hebben er hier gehad, die uit Harderwijk of Zeist een dag of drie met verlof waren en die tijd bij ons gelogeed hadden en die, wanneer ze terug moesten, stonden te huilen of ze kleine jongens waren, zo'n spijt als ze hadden, dat ze niet konden blijven. We halen er dan ook zoveel mogelijk hierheen, bouwen met alle macht om meer ruimte beschikbaar te krijgen en het gaat toch nooit hard genoeg.

Eerst was hier de kleine barak met een vijftig plaatsen, de kantine, de wacht en nog een paar andere vertrekjes erin.

Toen is er een grote barak bijgekomen, waar honderd vijfenzestig personen en ginds is nog een nieuwe klaar, waar zestig man kunnen slapen, maar die moet afgebroken en verplaatst worden, omdat hij te dicht bij de andere gebouwen staat, met het oog op het brandgevaar. Intussen zijn wij verderop ook al weer aan het bouwen: een heel grote barak. En wij breiden steeds uit, zoals ik zegde, we hebben geen handen genoeg.

De nieuwe barak (die afgebroken moet worden) leek frisser en ruimer dan de oude. De strozakken lagen er niet zo dicht op elkaar, ook waren de ramen breder en hoger en over het geheel was er buiten het slaapgedeelte meer plaats voor de bewoners.

In een afgesloten hok zaten een stuk of wat mannen aardappelen te “jassen” voor de menage. De groep kookt namelijk voor zichzelf. Er zijn nu ruim zevenhonderd manschappen in administratie, van wie ongeveer de helft mee eet. Iedere dag moet er dus voor een driehonderd vijftig man gekookt worden. Dat is geen kleinigheid! Maar de koks slaan zich er door. Wij zagen hen aan het werk in de kleine keukenschuur. Twee flinke kerels in een kokspak waren daar bij het vuur bezig met de bereiding van het eten.

Het menu was gehakt met aardappelen en uien. Op grote platen stond het rauwe vlees, in behoorlijke porties verdeeld, klaar. De koks hadden al een gedeelte afgewerkt en een deel lag op het ogenblik in de pan. Het zag er best uit en rook ook aanlokkelijk. Zo hoffelijk mogelijk bood de adjudant ons aan om het eens te proeven. Dat was nu eigenlijk wel tamelijk veel gevergd, 's middags om twee uur, pas na de koffie. Maar het smaakte toch voortreffelijk.

Na de keuken zagen wij ook een paar andere lokalen in, washokken en privaten.

Een Hollandse aannemer heeft gebouwd wat er staat en bouwt ook wat er nieuw bijkomt, met Belgische werkrachten. De geïnterneerden werken bij hem als gewone timmerlui; zij krijgen het gewone loon. In het algemeen zou het natuurlijk een ongezonde toestand in het leven roepen wanneer de Belgen hier onder de prijs aan het werk gingen. Maar daartegen wordt dan ook gewaakt. De arbeidsbeurs verleent voor de meeste gevallen, dat er mannen aan werk geholpen moeten worden, haar bemiddeling.

Ze overlegt met de werkgever en pas als het loon vastgesteld en alles in orde is, kan de man uit het kamp overkomen naar de interneringsgroep. Als hij er eenmaal is wordt er dan bovendien nog

nauwkeurig toegezien, dat hij ook werkelijk het overeengekomen loon krijgt. Pas nog, vertelde de adjudant, waren er manschappen teruggestuurd voor wie was overeengekomen, dat ze 18 gulden per week zouden verdienen en die toen het erop aankwam maar de helft of nog minder kregen. Voor de betrokkenen is zoiets natuurlijk een hard gelag, maar ze weten vooruit, dat ze daarop te rekenen hebben. Van het verdiende geld krijgen de ongehuwden per week 3,50 gulden in handen. Daarbij komt een dubbeltje soldij per dag. In het geheel hebben ze dus 4,20 gulden zakgeld per week. De rest wordt voor hen opgespaard tot na afloop van de oorlog. Dan kunnen ze dus met een aardige cent op zak naar hun land teruggaan.

De gehuwden krijgen na de eerste maand drie vierde deel van hun loon in handen, maar daarvan gaat de barakhuur af, wat bij elkaar een bedrag is van 10 gulden per maand, tot wanneer de barak betaald is.

De oude barak zal binnen een maand betaald zijn. Dan vergoeden zij alleen nog vuur en licht. Gehuwden zowel als ongehuwden zijn in de menage. Zijn de gehuwden drie maanden bij de groep geweest, dan hebben zij recht op zeven achtste van hun loon. De rest gaat weer in de spaarpot. Dat is waarlijk een wijze maatregel, zouden wij zeggen, om de mensen een appeltje voor de dorst te bezorgen, tegen de tijd dat zij naar België teruggaan om daar de zaak opnieuw op poten te zetten.

Waarom ze niet ineens zeven achtste van het loon ontvangen, wist onze leidsman ons niet te zeggen. Maar hij hield het er voor, dat die maatregel is genomen omdat men aan Internering eerst poolshoogte wil nemen hoe de vrouwen zich gedragen.

De manschappen uit de Scheveningse interneringsgroep werken op het ogenblik overal. Lui zijn ze zeker niet, er zijn er die van vier, vijf uur 's ochtends tot laat in de avond bezig zijn. En die dan natuurlijk ook een goed weekgeld verdienen. Enkelen echter werken helemaal voor niets. Die kunnen zichzelf gemakkelijk bedruipen en willen dan ook geen geld aannemen. Die zitten op het bureau voor de krijgsgevangenen en in andere werken van liefdadigheid. Zij die dat werk doen, behoren, zoals men begrijpt, tot de meer ontwikkelden. Zelfs is er onder hen een viceconsul.

De geest onder de manschappen is uitstekend. Luitenant van der Meer, de commandant, heeft dan ook veel hart voor zijn mensen en geeft zich heel wat moeite voor hen. En, zoals de adjudant zegde, ze willen ook maar wat graag bij ons zijn. Wij bouwen maar voort, om er zoveel als er geplaatst kunnen worden hierheen te halen.

Bij de nieuwe barak waren de mannen druk aan het timmeren. De ramen stonden er al in, de laatste hand moest er nog aan gelegd worden, zo gauw als het klaar was – en misschien kwam het voor de avond nog wel zover – dan ging al die krullenrommel er uit, en verhuisden de mannen uit de andere barak nog hierheen.

Zo breidt het Belgische kamp zich elke dag verder uit. De gemeente geeft haar grond gratis te leen, er is op het ogenblik nog ruimte genoeg voor verschillende barakken en dus kunnen wij nog wel wat Belgen bergen.

Toen wij van de geïnterneerden afscheid genomen hadden, zijn wij nog even aan de overzijde van de Westduinweg gaan kijken. Dat ging nu toch in één moeite door. Daar zijn ook verschillende kleine houten gebouwtjes neergezet. Het lijkt wel een dorp uit een speelgoeddoos.

Een gedeelte van die huisjes behoort, naar men ons vertelde aan een maatschappij, die ze verhuurt. Belgen hebben ze gebouwd. Er zijn er bij met zes kamers, die gemeubileerd 40 gulden per maand zouden kosten. Of dat cijfer juist is hebben wij niet kunnen vaststellen, evenmin als wij ons een denkbeeld kunnen vormen over de redelijkheid ervan, aangezien wij de woningen niet van binnen gezien hebben. Daar blijven wij dus maar liever buiten. Een eindje verderop staan nog verschillende kleine houten huisjes, die daar, zegde men ons, door tussenkomst van de Belgische regering zijn gezet tot (kosteloos) onderdak van hulpbehoevende gezinnen. Er wonen nu al vier of vijf huishoudens en binnenkort komen er meer. Het Belgische dorp krijgt zijn eigen kerkje – er wordt nu nog aan gebouwd. De school is al klaar, zij heeft plaats voor vijftig kinderen. Binnen heel korte tijd zullen de huisjes bewoond worden en dan hebben wij waarlijk een klein Belgisch dorp op Scheveningen.

Wie daar voor de oorlog van gedroomd had ...

18 oktober 1916

Belgische geïnterneerden. Te Leiden zullen binnenkort 40 Belgische geïnterneerden te werk worden gesteld.

19 oktober 1916

Over de grens gekomen.

Uit Winterswijk wordt aan de Nieuwe Arnhemsche Courant gemeld:

Gisteren werd melding gemaakt van een Belgische krijgsgevangene, die uit het kamp te Münster ontlucht was. De man maakte door zijn plat-Duitse taal, zijn inlichtingen en gebaren al aanstonds een

vreemde indruk. Hij werd echter, evenals andere onvluchte krijgsgevangenen, in het hotel de Zon onderdak gebracht, en ontving daar gratis kost en logies.

Met de beide hier aangekomen Fransen werd hij door een sergeant naar Rotterdam, en van daar naar de consul gebracht. Bij de door deze ingewonnen inlichtingen bleek het tenslotte, dat de Belg niet anders was dan een Duitse deserteur, die gemakkelijk en goedkoop in Rotterdam was beland.

20 oktober 1916

Generaal Leman.

Havre, 19 oktober. Generaal Leman – de verdediger van Luik – heeft aan een vriend een bericht omtrent zijn gezondheidstoestand gezonden. Het blijft dat de generaal dapper de gevangenschap blijft doorstaan. Hij brengt zijn tijd door met lezen en wiskundige studies.

25 oktober 1916

Havre, 25 oktober.

Er is bevestiging ontvangen, dat keizer Wilhelm gratie verleend heeft aan Guldenvaux, burgemeester van Namen en lid van de Belgische kamer, wiens doodstraf in vijftien jaar dwangarbeid veranderd is.

31 oktober 1916

Op 1 september 1915 hebben de Duitsers in Brussel mr. L. Théodor, de deken der Brusselse advocaten, gevangen genomen en enkele dagen daarna naar Gutersloh in Westfalen gezonden. Mr. Théodor had te Brussel reeds herhaaldelijk geprotesteerd tegen schending

van de Haagse conventies door de militaire justitie, toen het incident volgde, dat zijn gevangenneming uitlokte. Mr. Théodor, thans te Parijs vertoevend, heeft er aan een vertegenwoordiger van de Figaro het volgende over verteld. De Duitse overheid had bij twee advocaten van de Brusselse balie beslag gelegd op dossiers, die betrekking hadden op de nalatenschap van koning Leopold. Théodor protesteerde tegen deze geheel willekeurige daad, want het is regel, zo zegde hij tegen de redacteur van de Figaro, dat zelfs een onderzoeksrechter, wanneer hij huiszoeking laat doen op het kantoor van een advocaat, zich laat vergezellen door de deken, opdat de rechten van de verdediging gewaarborgd zouden zijn. Dit laatste protest van mr. Théodor, dat na zoveel andere kwam, deed de Duitse overheid besluiten zich van de lastige man te ontdoen. Théodor werd gevangen genomen onder het valse voorwendsel, dat hij aan een advocaat van de Brusselse balie verboden had te pleiten voor een Duitser. De Duitse overheid heeft toen één uur tijd aan mr. Théodor toegestaan om afscheid van zijn vrouw te nemen, vervolgens werd hij gevangen gezet en de 6e september van Brussel naar Gutersloh gevoerd. De reis daarheen, zo vertelde de Brusselse advocaat verder, ging best. Het verblijf in Westfalen was echter afschuwelijk: onvoldoende onderdak, slecht voedsel, onaangename bejegening. De gezondheid van mr. Théodor leed er zeer ernstig onder. Dank zij de stappen, die mr. Henri-Robert, de deken der Parijse advocaten, bij de Spaanse regering gedaan heeft, heeft deze van de Duitse regering verkregen, dat mr. Théodor in maart van dit jaar in vrijheid is gesteld. Tot herstel van zijn geschokte gezondheid heeft hij vervolgens in Zwitserland vertoeft en nu is hij dezer dagen van daar te Parijs aangekomen, waar hij door de Parijse advocaten zeer gehuldigd is en aan de zijde van president Poincaré een plechtigheid heeft bijgewoond ter ere van de advocaten der Parijse balie, die voor hun vaderland gesneuveld zijn.

1 november 1916

Belgische geïnterneerden.

Het Nederlands Correspondentiebureau meldt ons:

Van welingelichte (Duitse) zijde wordt de aandacht op het onderstaande gevestigd.

De 30^e juli jl. werd in de pers medegedeeld, dat in de herfst van 1915 de in Nederland geïnterneerde soldaten, wegens vele misdaden die zij begaan hebben, vooral wegens het overbrengen van berichten uit en naar het vijandelijk buitenland, het verkeer per post met het gebied van het Generaal-Gouvernement verboden moest worden en dat voor de toekomst een nieuwe regeling betreffende het verkeer tussen de in Nederland geïnterneerde Belgische militairen en hun in het gebied van het Generaal-Gouvernement wonende landgenoten, door middel van dubbele briefkaarten, vastgesteld was.

Tegelijkertijd werd de hoop uitgesproken, dat de briefschrijvers voortaan zouden nalaten, berichten uit het buitenland naar België te verspreiden. Deze verwachting is, jammer genoeg, niet vervuld; veeleer nemen de gevallen, waarin briefkaarten tot het doen van mededelingen met het buitenland gebezigd worden, toe.

Daardoor ontstaat het gevaar, dat ook dit briefkaartenverkeer eerlang weer verboden zal worden.

Brussel, 1 november. In de laatste dagen is er een begin gemaakt met het vervoeren van Belgische werklozen uit het gebied van het generaal-gouvernement naar Duitsland.

Te Bergen gebeurde het vertrek zonder dat er iets bij voorviel. In het station kregen de mensen in de eetzaal van de troepen warm eten.

3 november 1916

In het bezette gebied van België.

Havre, 2 november. Hier ontvangen berichten bevestigen dat de Duitse regering van 23 oktober af op grote schaal werklozen heeft weggevoerd om werkkrachten aan het Duitse leger te verschaffen. De Spaanse gezant heeft zich dienaangaande tot zijn regering gewend. Zo ook de gezant der Verenigde Staten en de apostolische nuntius. Men hoopt dat door deze tussenkomst de maatregel, die sterke opwinding wekt, zal worden ingetrokken.

5 november 1916

Belgische geïnterneerden.

Te Veelerveen (Groningen) zijn 200 Belgische geïnterneerden tewerk gesteld.

6 november 1916

Voor de Vlaamse krijgsgevangenen in Duitsland.

De heer Constant Cleiren schrijft mij op 15 oktober ll., uit naam der Vlaamse krijgsgevangenen te Parchim (Duitsland): "Ik vrees dat ge mij zult beschuldigen veeleisend te zijn, doch daar ik slechts handel tot welzijn van mijn lotgenoten, hoop ik recht te hebben op verzachtende omstandigheden; een groot aantal nl. van onze vroegere lezers bevinden zich werkzaam buiten het kamp. Waar er twee, drie verenigd zijn, zenden wij nu regelmatig pakjes met een

half dozijn boeken, die hun een onbeschrijflijk genoegen doen. Een tweede pakje krijgen zij slechts, wanneer de gelezen werken terugkomen. Door deze dienst wordt het aantal voor het kamp hier beschikbaar blijvende boeken steeds geringer, derwijze dat ik de vrijheid neem, u te vragen onze kleine boekerij met enige werken van Vlaamse schrijvers te willen verrijken (Streuvels, De Clerck, Vermeersch, Verschooren, Gezelle, of ook der Nederlandse auteurs: Kloos, van Wouwe, Reyneke van Stuwe, van Gogh, enz.)

Wie wil mij helpen de wens der wakkere mannen te vervullen?

Vlaamse en Nederlandse boeken worden gaarne ontvangen, met het opschrift: "Voor de Vlaamse krijgsgevangenen" aan het bureau: Malakkastraat 22, Den Haag.

Marie Berdenis van Berlekom

Presidente "Comité der Nederlandse ambulance in België"

7 november 1916

Van Belgische zijde.

Havre, 6 november. Het lid der Belgische kamer Delalieux, burgemeester van Nijvel en Arthur Verhaegen, kamerlid voor Gent, krijgsgevangen in Duitsland, zijn onderzocht door de internationale Rode Kruiscommissie, die uitgemaakt heeft, dat zij wegens hun gezondheidstoestand in Zwitserland geïnterneerd zullen worden, waar zij de 24^e dezer zullen aankomen. Delalieux was tegelijk met mr. Theodor, de deken der Brusselse advocaten, sedert anderhalf jaar te Gütersloh geïnterneerd; Verhaegen, wiens zoon pas door de Duitsers veroordeeld is tot 17 jaar dwangarbeid, is de kleinzoon van de stichter der Vrije Universiteit te Brussel, voorzitter van de

Democratische Bond in België en oom van de minister Carton de Wiart.

8 november 1916

De Times over België.

Londen, 8 november. De Times deelt bijzonderheden mede, welke volgens haar volstrekt betrouwbaar zijn, over de dwangarbeid en de deportaties op grote schaal, die in België in de laatste zes weken zijn voorgekomen.

In een lang hoofdartikel, getiteld "De slavernij in België" zegt het blad: Het Duitse militarisme heeft een nieuwe misdaad aan haar vroegere afschuwelijkheden toegevoegd. Vermoedelijk bevatten de tekstboeken van het internationale recht niet met zoveel woorden een verbod om Europeanen tot slaven te maken, omdat zulk een daad ondenkbaar is. Wij vragen de onzijdigen, wat zij ervan vinden. De Duitsers, die het wegslinken van hun menselijk materiaal scherp voelen, halen slaven in België en richten tegelijk een koninkrijk Polen op. Beide handelingen zijn te verklaren uit het besluit, om de uitgedunde gelederen van de Duitsers aan te vullen. De voor de schijn verleende grondwet en de praktijken als slavenhandelaar zijn niet de enige werktuigen van de Duitse Kultur. De Duitsers trachten ook de ziel van de volken te vergiftigen, door de universiteiten te Warschau en te Gent.

Uit Havre.

Havre, 8 november. Ik heb met de Belgische minister van justitie een onderhoud gehad over de verbanning van Belgische werklieden.

De minister bevestigde, dat Visart, burgemeester van Brugge, en de wethouders in arrest gesteld zijn. De burgemeester is daarenboven afgezet en vervangen door de 1^e luitenant Rogge.

Burgemeester en wethouders van Brugge hadden nl. geweigerd de lijst van bedoelde werklozen opnieuw op te maken. De Duitse overheid stelt zich op het standpunt, dat de werklieden moeten werken waar zij het wil en elke soort van werk moeten uitvoeren, dat de Duitse overheid aangeeft.

Een besluit van het grote Duitse hoofdkwartier van de 3^e oktober stelt dit nadrukkelijk vast voor de etappezones, d.w.z. Vlaanderen en Doornik. De minister tekent verzet aan tegen deze schending van art. 3 van de Haagse conventie.

In de omstandigheden van de moderne oorlog spelen de fabrieken een even belangrijke rol als de oorlogsoperaties. De werklieden worden nu aan huis en haard ontrukkt om mee te werken aan een Duitse oorlogsonderneming. De Belgische regering zal deze misbruiken aan de neutrale mogendheden bekend maken, zegde de minister, die er aan toevoegde dat in de onzijdige landen, waar de persoonlijke vrijheid ongeschonden is gebleven, deze handelswijzen een opstand in de gemoederen zullen veroorzaken.

Havre, 8 november. De regering heeft bevestiging ontvangen van het bericht, dat Belgische burgers worden ontvoerd om dwangarbeid te verrichten op Duitse werven. Dit is half oktober begonnen en strekt zich uit over Vlaanderen, Doornik en Bergen. Tussen 15 en 24 oktober zijn 15.000 mensen weggevoerd. Er waren ook Franse onderdanen bij. Deze allen zijn als runderen in open wagens vervoerd. Een gedeelte is naar Duitsland, een ander gedeelte naar Verdun gevoerd.

9 november 1916

Burgemeester Max.

Havre, 8 november. Een vriend van burgemeester Max doet aan de XXe Siècle mededeling van een brief uit Berlijn van 23 oktober, waarin de heer Max schrijft: "Sedert 12 dezer smaak ik opnieuw de rust van de eenzame opsluiting, waarom weet ik niet, evenmin voor hoelang."

Parijs, 9 november. De Belgische regering zal bij de onzijdige landen plechtig protesteren tegen het wegvoeren door de Duitsers van Belgische burgers uit het bezette gebied van België om in Duitsland gedwongen arbeid te verrichten. Zij beschouwt het als een afschuwelijke schending van de conventie van Den Haag.

De Belgische minister van justitie heeft tegen een vertegenwoordiger van de Echo de Paris gezegd, dat deze nieuwe misdaad van de Duitsers eenzelfde oorzaak heeft als de inlijving van Poolse troepen in het Duitse leger, nl. een tekort aan mensen. De minister zegde, niet te kunnen geloven, dat er zelfs in het onzijdige land fatsoenlijke mensen onverschillig zullen blijven voor de hernieuwing in de 20^e eeuw van Barbarijse zeeroverspraktijken.

Onze taal, weekblaadje voor de Vlaamse krijgsgevangenen te Göttingen, bevat de volgende "Avondgepeinzen van een Vlaams krijgsgevangene":

Mijn dagen zijn vrij van illusies,
Mijn avondstonden vrij van vlooiën,
Mijn chequeboek vrij van zegeltjes ...
Waar zit de wind?
Ik wacht naar een pak van huis,

Ik wacht naar het uur van het slapengaan,
Ik wacht ook naar de vrede ...
    Waar zit de wind?
Het gescheiden zijn is hard,
Harder nochtans mijn wil naar berusting;
Maar het hardste; mijn strozak en mijn beschuiten ...
    Waar zit de wind?
Ik zal er morgen misschien van leven
    Van de wind ...

11 november 1916

De Duitsers in België.

Havre, 10 november. Uit officiële bron verneem ik, dat de gemeenten in het arrondissement Doornik in oktober bevel ontvangen hebben, een lijst van de werklozen over te leggen. Zij weigerden. De Duitsers verschaften zich de lijsten en riepen Belgen en Fransen van militaire leeftijd op, die naar een naburig vliegveld gezonden werden. Het merendeel der werklozen weigerde te werken en werd in kampen opgesloten en bewaakt en gevoed door de burgerlijke bevolking met één rantsoen brood. Men verneemt, dat de Duitse overheid eveneens een lijst van de werklozen in het arrondissement Namen opeist.

Voor gewonden en krijgsgevangenen.

Men schrijft ons:

Ten bate van het internationale werk voor de gewonden en krijgsgevangenen heeft in Pulchri Studio een fancy fair plaats, die ieders belangstelling mag trekken. Dadelijk na het binnenkomen treft men de Japanse bloementuin, die links in het midden van de

grote zaal is aangebracht en waar te midden van een schat van bloemen enige dames in Japanse kledij de keurigste ruikers en bloeiende planten aanbieden. Nu heb ik, helaas, weinig verstand van dameshandwerk, maar de hoek, hierdoor in beslag genomen, was zo geanimeerd door de bezoeksters, dat er haast geen bijkomen aan was, en de zekerheid, dat in deze arbeid de Belgen zo hoog staan, is reeds voldoende om het succes van deze afdeling verzekerd te noemen. Voor kinderspelen is een niet minder belangrijke plaats ingeruimd. In de afdeling meubelen trekt de collectie aardige, handige meubelen, door geïnterneerden vervaardigd de aandacht, net als verschillende pastels, aquarellen en olieverven, alle de moeite waard niet alleen om te bekijken, doch meer nog om te bezitten. De prachtige aquarel van een rotsland met brem, gele bloeiende brem, was een van die rijke stukken, die ieders aandacht waard zijn. De vriendelijke kleine hand, die loten aanbiedt, kan men niet weigeren en bij de afdeling boeken en platen bevinden zich verscheidene nuttige zaken, die in het dagelijks leven onmisbaar zijn. Enige getekende kalenders van Leo Dupuis vallen bijzonder op.

Rechts van de ingang bevindt zich een ruime gelegenheid om de verversingen te nuttigen, door vriendelijke hand aangeboden, en de afdeling patisserie, die hier bij aansluit, is van een uitgezochte verscheidenheid. Doch een van de belangrijkste afdelingen is die der autografieën. Wij zagen er onder meer van mgr. Mercier in het Frans en het Vlaams, van sir Edward Grey en Asquith, een briefkaart uit Holzminden van de heer Henri Pirenne, een autograaf en kaart van Raphaël Collin, een exemplaar van de roman "Le Témoin" met getekend handschrift van J. Aicard en vele andere grote mannen, die hier door hun handschrift of handtekening niet wilden ontbreken: Emile Verhaeren, Rostand, Pierre Loti, Marcel Prévost,

Maeterlinck, en van de politieke figuren nog Wenizelos, Ribot, Emile Combes, Paul Cambon, G. Domergue en Hanetaux.

Onder leiding van Antoon van Welie, met medewerking van mej. Franchilucci en van luitenant Ghiot, heeft iedere middag te 3 uur een voorstelling plaats van levende kinderbeelden, met zang, naar werken van grote meesters.

Het "Alfa en omega van uw leven wordt hier ontsluitend door de Egyptische stille kracht" en het symfonieconcert gedurende de thee werken niet weinig mee om de stemming te verhogen.

Een Belgisch vliegtuig.

Gisteravond omstreeks halfzeven is nabij strandpaal 112, bij Ter Heide, een vliegtuig van Belgische nationaliteit neergekomen. Twee officieren, die er in zaten, zijn geïnterneerd, en het vliegtuig is onder bewaking gesteld.

De wegvoering van Belgen.

Berlijn, 11 november. Tegenover het uit Havre door Havas verspreide bericht van 8 dezer, volgens hetwelk de Belgische regering bevestiging heeft ontvangen van het mensonwaardige wegvoeren van Belgische burgers naar Duitsland, wordt opnieuw verklaard, dat het een maatregel betreft, die tot doel heeft de steeds toenemende werkloosheid, die volgens de Belgische overheid en de Belgische pers zelf al lang een kanker en hoofdzakelijk een gevolg is van de afsluiting van de toevoer van grondstoffen door Engeland, tegen te gaan.

Alleen degene, die zonder voldoende reden aangeboden werk weigert en daarom volgens de verordeningen van de gouverneur-

generaal, die ten dele reeds in de zomer van 1915 zijn uitgevaardigd, zich strafbaar gemaakt heeft, kan tot arbeid gedwongen en, om die te verrichten, ook buiten België gebracht worden, als de mogelijkheid om hem werk te geven, in België zelf ontbreekt. Hierbij betreft het in geen geval militaire werkzaamheden.

Het vervoer geschiedt op volkomen menselijke wijze, wat ook hieruit blijkt, dat stoornissen van welke aard ook tot dusver niet voor zijn gekomen.

12 november 1916

De wegvoering van Belgen.

Havre, 10 november. Baron Beyens, de Belgische minister van buitenlandse zaken, heeft aan een correspondent van de Associated Press de volgende verklaringen afgelegd:

De Duitse regering is in een groot aantal gemeenten van het bezette deel van België overgegaan tot het wegvoeren van werkbare mannen. Deze mannen worden bij duizenden aan hun gezinnen ontruk. Alleen uit Vlaanderen zijn er 15.000 weggevoerd.

De Duitse overheid tracht deze ontvoeringen te rechtvaardigen door te beweren, dat de bezettende macht ingevolge de Haagse conventie alle maatregelen behoort te nemen, die nodig zijn voor het herstel van de gewone gang van het openbare leven. De ware schuldigen van de werkloosheid en het verval van de Belgische nijverheid zouden volgens haar de werklieden zelf zijn, die liever van de liefdadigheid leven dan te werken. En verder zou ook Engeland schuldig zijn, dat de invoer van grondstoffen in België verbiedt.

Is het nodig te antwoorden, dat er geen gebrek aan werk in België zou zijn, wanneer de Duitsers niet grondstoffen als koper en olie uit de fabrieken hadden weggenomen, zoals zij wellicht morgen de drijfriemen zullen wegnemen, die men voortaan verplicht is afzonderlijk aan te geven; wanneer de Duitsers niet een groot aantal machines en werktuigen hadden opgevorderd, en wanneer zij, tenslotte, niet de naar Nederland uitgevoerde voortbrengselen der metaalnijverheid door belemmerende uitvoerrechten hadden getroffen om zich van deze enige nog voor de Belgen geopende markt, een hinderlijke mededingster der Duitse nijverheid, te ontdoen?

De Belgische regering veroordeelt tegenover de beschaafde volkeren deze schendingen van het volkenrecht en van de voorschriften der Haagse conventie, zij protesteert met alle kracht tegen de georganiseerde handel in blanke slaven in België, in strijd met de beginselen der menselijkheid en met de internationale overeenkomsten.

13 november 1916

Geïnterneerden.

Binnenkort zullen terug een vijftigtal Belgen te Groningen aan het werk worden gezet. Zij zullen huisvesting vinden in het Belgische interneringskamp te Groningen. Dit kamp is reeds helemaal gereed; het maakt een zeer vriendelijke indruk.

De heer J. Drewes, scheepsbouwer te Groningen, heeft eveneens een aantal Belgen aan het werk gezet.

Van Duitse zijde.

Berlijn, 12 november. Een draadloos telegram uit Carnarvon deelt de inhoud mede van de uitlatingen van de Belgische minister van justitie, Carton de Wiart, over de regeling van de Belgische arbeidsverhoudingen. Het is de moeite niet waard in te gaan op de schimpende taal, die blijkbaar bestemd is om de Belgische bevolking tot verzet te prikkelen. Wanneer het verschaffen van betaalde arbeid aan werklozen, wat tot dusver rustig verliep, in het vervolg niet zonder scherpere dwangmaatregelen zou kunnen geschieden, dan zou de verantwoordelijkheid hen treffen, die de volkshartstochten trachten op te zwepen. Het is natuurlijk onwaar, dat de Belgische arbeiders tot werken in Duitse fabrieken gedwongen zouden worden.

De gelande Belgische vliegers.

De bij Ter Heide gelande Belgische vliegers zijn de officieren Vertongen en Jonas.

De heer Vertongen deelde mede, dat zij militaire telegrammen en berichten overbrachten van Havre naar Engeland en terug en dat zij vrijdagmiddag om 3 uur waren vertrokken van Folkestone, op de terugreis. Toen zij waren opgestegen, werden zij overvallen door mist, en dit werd zo erg, dat zij zich niet meer konden oriënteren. Zij vlogen op een hoogte van 1500 meter, en te zes uur, toen zij niet wisten waar zij waren, besloten zij te dalen. Toen zij door de wolkenlaag heen waren, ontdekten zij, dat zij boven de zee vlogen; zij zagen twee vlekken, en daalden, om, indien het een schip was, opgenomen te kunnen worden. Spoedig bemerkten zij, dat het twee duikboten waren en onmiddellijk besloten zij weer te stijgen, daar zij onbewapend waren, zelfs hadden zij geen revolver op zak. Nadat zij waren doorgevlogen, bemerkten zij eindelijk land en de

heer Vertongen begreep, dat dit de Hollandse kust was, daar de Belgische hem heel goed bekend is, terwijl de Franse zeer steil is.

De vliegers moesten een noodlanding maken, daar zij nog slechts 4 à 5 liter benzine bij zich hadden.

Het vliegtuig is onder bewaking gesteld. De beide inzittenden, die nu in Den Haag vertoeven, hebben tot vrijdag 12 uur hun erewoord gegeven om niet te ontsnappen. Er is thans een onderzoek gaande, of zij al of niet geïnterneerd zullen worden. De officieren zijn beiden gedecoreerd met verschillende orden, o.a. de Leopoldsorde.

De heer Vertongen schijnt een van de beste Belgische vliegers te zijn, die het leger al menige dienst heeft bewezen.

Lectuur voor geïnterneerde Belgische soldaten.

Onze oproep verleden jaar tot het Nederlandse publiek gericht, waarin verzocht werd "toezending van lectuur voor de geïnterneerde Belgische soldaten", had goede resultaten.

Vele boeken, tijdschriften en illustraties deed men hen geworden.

Ook dit jaar werd ons nog het een en ander toegezonden. Voor dit alles blijven wij dan ook iedereen dankbaar. Maar er is meer nodig.

Nu de lange winteravonden terug zijn aangebroken moet er zorg gedragen worden voor voldoende afleiding voor onze jongens.

Wanneer zij 's avonds in de barakken moeten doorbrengen, kan lectuur zo'n aangename tijdpassering zijn.

De meest intellectuelen zijn in de kampen achtergebleven, daar de vak- en werklieden elders werk gevonden hebben.

Wanneer u boeken, illustraties, enz. heeft, doet u een goed werk, met het ons toe te zenden.

Wanneer u een briefkaart stuurt of telefoneert, sturen wij u iemand om het af te halen.

Overbodig te vermelden dat onze jongens u er dankbaar voor zullen blijven.

Het Belgisch comité
Lange Voorhout 17 – Tel. H. 1750

14 november 1916

In De Tijd vinden wij een protest van de Belgische bisschoppen tegen het wegvoeren van Belgische burgers uit het land.

Reeds de 19e oktober – aldus heet het – zonden wij aan de gouverneur-generaal een protest, waarvan een afschrift overhandigd werd aan de vertegenwoordigers te Brussel van de Heilige Stoel, van Spanje, van de Verenigde Staten, van Nederland; doch de gouverneur-generaal antwoordde ons met een niet-ontvankelijk verklaring.

Thans gaat het niet meer over dwangarbeid in België, maar in Duitsland, ten voordele van de Duitsers.

Om aan deze geweldige maatregelen een schijn van gewettigheid te geven, voerde de bezettende macht, in de Duitse pers – zowel in die van Duitsland als in die van België – vooral twee voorwendsels aan: de werklozen zijn een gevaar voor de openbare orde, een last voor de openbare liefdadigheid.

Na deze argumenten te hebben bestreden, vervolgt het protest:

De naakte waarheid is deze: ieder weggevoerd werkman betekent een soldaat meer voor het Duitse leger. Hij zal de plaats innemen van een Duits werkman, waarvan men een soldaat zal maken.

Zodat de toestand, die wij aan de beschaafde wereld blootleggen, hierop neerkomt: vierhonderdduizend arbeiders zijn, zonder het te willen en grotendeels wegens het bezettingsregime, de werkloosheid ten prooi gevallen.

Troepjes soldaten dringen met geweld in deze arme woningen binnen, rukken de jongelingen weg van hun ouders, de man van zijn vrouw, de vader van zijn kinderen.

In mijn brief van 16 oktober ll. aan baron von Bissing, herinnerde ik de gouverneur-generaal aan de verbintenis, door zijn voorganger aangegaan, en besloot aldus: "Uwe excellentie zal begrijpen, hoe zwaar mij de last zou wegen der verantwoordelijkheid, die ik zou te dragen hebben tegenover de families, indien het vertrouwen, dat zij U, door mijn tussenkomst en op mijn aandringen, hebben geschonken, op zo droevige wijze werd teleurgesteld."

De gouverneur-generaal antwoordde mij: "Het bezigen van werklozen in Duitsland, slechts ingevoerd na twee jaar oorlog, verschilt essentieel met het gevangen nemen van de tot de militaire dienst geschikte mannen. De maatregel houdt ook geen verband met de eigenlijke oorlog, maar berust op maatschappelijke en staathuishoudkundige gronden."

Juist, alsof het woord van een fatsoenlijk man na een of twee jaar opzegbaar was, evenals een huurceel op korte termijn!

Wij, herders van deze schapen, die ons door woest geweld ontrukkt worden, wij staan daar angstig na te denken op de zedelijke en

godsdienstige verlatenheid, waarin zij gaan wegwijnen: we zien machteloos toe op de smarten en de schrik in zovele verstrooide of bedreigde huisgezinnen; - en we wenden ons tot alle rechtschape lieden, gelovigen of niet-gelovigen, in de verbonden landen, in de neutrale landen, ja zelfs in de vijandelijke landen, die eerbied hebben voor de menselijke waardigheid.

In naam der Belgische bisschoppen is het protest ondertekend door kard. Mercier, aartsbisschop van Mechelen. Met de bisschop van Brugge konden de bisschoppen niet in verbinding komen.

De weggevoerde Belgen.

Rome, 12 november. In de kringen van het Vaticaan wordt gezegd, dat de paus binnenkort een nota zal verzenden, waarin hij krachtig protesteert tegen de maatregelen, die de Duitse overheid ten opzichte van de Belgische bevolking heeft genomen.

15 november 1916

De wegvoering van Belgen.

Havre, 14 november. De Belgische regering heeft de onzijdige mogendheden een protest gezonden tegen de wegvoering door de Duitsers van Belgische burgers, die tot dwangarbeid worden genoodzaakt.

Het protest herinnert aan het besluit van het Duitse hoofdkwartier van 3 oktober 1916 en zegt, dat de Belgische regering uit stellige bron weet, dat Duitsland in groten getale burgers uit België wegvoert. De regering vreest dat de deportatie zich weldra over alle provincies zal uitstrekken.

Duitsland voert ter rechtvaardiging aan, dat deze maatregel strekt om luiheid te voorkomen en schuift de verantwoordelijkheid voor de werkloosheid in België op Engeland. Het voegt er bij, dat de Belgen in de takken van nijverheid, die met de oorlog geen verband houden, te werk worden gesteld.

De Belgische regering antwoordt daarop, dat er geen gebrek aan werk zou zijn, indien Duitsland de nijverheid in België niet had ontredderd, eerst door de inval zelf, vervolgens door de wegneming van grondstoffen en machines en tenslotte door beperkende bepalingen voor de uitvoer van voortbrengselen naar Nederland, de enige nog open markt. De Belgische werkmans is heel ijverig en als hij geen werk heeft, dan is dat omdat hij niet wil werken voor de vijand, ten nadele van zijn vaderland. De Duitse regering wil nu de Belgische werklieden dwingen, Duitse werkkrachten te vervangen, die dan naar het front kunnen gaan.

De Belgische regering geeft de beschaafde naties kennis van deze onrechtmatige handelswijze en tekent daartegen protest aan.

De Verenigde Staten en het wegvoeren van Belgen uit hun land.

Washington, 15 november. Tengevolge van het wegvoeren van Belgen, heeft het Amerikaanse ministerie van buitenlandse zaken zijn zaakgelastigde te Berlijn opgedragen persoonlijk met Bethmann-Hollweg over de zaak te spreken. De zaakgelastigde is verzocht aan Bethmann-Hollweg mede te delen dat zulke wegvoeringen niet anders dan een zeer ongelukkige invloed op de mening van de onzijdigen konden oefenen, met name van de Verenigde Staten, wie het welzijn van de Belgische burgerlijke bevolking zeer ter harte gaat.

Werkloosheid in België.

Berlijn, 15 november. Het vraagstuk van de werkloosheid in België, dat de Duitse overheid thans zo goed als mogelijk tracht op te lossen, is herhaaldelijk in de Belgische, Franse en Nederlandse pers ter sprake gebracht. De correspondent te Brussel van Het Vaderland, een Haags blad, wees er reeds op, dat de werklozenondersteuning slechts de luiheid bevorderde. De correspondent in België van De Maasbode meldde de 7^e juni, dat er, volgens een Duitse opgave, in België 666.349 mannen, 552.000 vrouwen en 142.000 kinderen ondersteund werden. In het geheel was daarvoor toen 145.551.601.48 frank uitgegevens. Reeds de 30^e maart had "een arbeider, die niet luiert" aan het blad La Belgique een mededeling gezonden, waaruit blijkt, dat het hem beter zou gaan wanneer hij werkloos was. Veel werklozen toch hadden het zoveel beter dan tal van kleine burgers, staatsbeambten en anderen. In het Gentse blad Bien Public werd de opmerking gemaakt, dat veel werklozen hun uitkering verspeelden. Daarom had de gemeente Koekelberg het navolgenswaardige besluit genomen om in plaats van geld bons voor een tweede maaltijd uit te reiken. Het Parijse blad La Croix berekende de 20e juli, dat een vijfde deel van de bevolking van het bezette België geregeld ondersteuning ontving. De XXe Siècle berichtte in augustus, dat het aantal direct ondersteunde personen in België meer dan 1.360.000 bedroeg. De Belgische Standaard te De Panne deelde de 9e augustus mede, dat er van de 1,2 miljoen Belgische arbeiders 700.000 weigerden te werken, omdat ze er de voorkeur aan gaven van ondersteuning te leven.

16 november 1916

De Verenigde Staten en België.

Washington, 15 november. Lansing heeft medegedeeld dat de opdracht aan de zaakgelastigde te Berlijn en de deportatie uit België met de rijkskanselier te bespreken op verzoek van de Belgische regering is gezonden en geen afkeuring van de Duitse handelswijze inhoudt, waaromtrent de regering niet over volledige gegevens beschikt.

De Verenigde Staten en het wegvoeren van Belgen uit hun land.

Londen, 16 november. Aan de Morning Post wordt uit Washington gemeld: Het protest van Amerika bij Duitsland inzake het wegvoeren van Belgische burgers¹ vindt algemene goedkeuring en het wordt door sommige kringen begroet als het begin van een krachtiger buitenlandse politiek, die, naar voorspeld was, Wilson's herkiezing zou inluiden. Naar aanleiding van het optreden van de Duitse overheid tegenover de Belgische burgers, zegt de New York Times, dat de Belgische bedoeling van het begin van de oorlog af de veroordeling van het moderne Duitsland geweest is en hieromtrent bestaat er in Amerika geen verschil van gevoelen. Het is een fase van de oorlog, waaromtrent het oordeel vaststaat, niet voor de duur van de oorlog, maar voor de duur van het bestaan van de mannen en vrouwen, die nu in leven zijn. Wij zijn afgestompt onder de gruwelen van deze oorlog en tegenbeschuldigingen, maar ten opzichte van België blijft onze geest helder.

De Tribune zegt: Er kan geen vrede komen zolang deze geest Duitsland bezielt. Europa kan geen vrede maken zolang dit staatsmanschap van moord Duitsland bestuurt. Niemand kan

---

¹ Uit een telegram in ons ochtendblad zullen onze lezers gezien hebben, dat het hier geen protest van Amerika betreft. Lansing heeft zich op verzoek van de Duitse regering tot de regering te Berlijn gewend. – Redactie.

zozeer vrede verlangen, dat hij daarvoor België voorgoed zou willen overleveren aan de beesten, die het bezet houden of aan de Duitse beestachtigheid, die daar of elders tot uiting komt wanneer het met het Duitse doel strookt.

Wegvoeren van Belgen.

Naar aanleiding van het telegram van Wolff, opgenomen in ons avondblad van gisteren onder werkloosheid in België, in welk telegram ook een beroep werd gedaan op een uitlating van Het Vaderland, schrijft dit blad o. m.:

Zij (de uitlating) werd geschreven in een geheel ander verband, en had uit de aard van de zaak niets te maken met een maatregel die het Duitse generaal gouvernement thans (zeven maanden later!) neemt. Wij hebben die maatregel reeds afgekeurd, en willen, nu de gelegenheid daartoe zich opnieuw voordoet, die afkeuring nog wel weer herhalen. Wij achten het optreden van de bezettende macht schuldig met het volkenrecht, en in het bijzonder met de bepalingen van het 4^e Haagse verdrag van 1907, nopens de wetten en gebruiken van de oorlog te land, nl. wat er bepaald is over het militair gezag op het grondgebied van de vijandelijke staat.

Wat onze Brusselse correspondent op 22 april jl. schreef, heeft dan ook met de bedoelde maatregel niets te maken. Hij verhaalde van de grote offers, die de openbare en bijzondere liefdadigheid bracht om de behoeftige bevolking van het bezette gebied niet van honger te doen omkomen, en wees bij het bespreken van het effect van deze maatregelen ook op de schaduwzijde van te ver gedreven weldadigheid, nl. dat sommige luie naturen daarin een voorwendsel vinden om niet te werken, een verschijnsel dat niet alleen in België, maar overal, ook in ons land, bekend is.

Zijn correspondentie handelde dus, zoals de schrijver duidelijk deed uitkomen, over een algemeen voorkomend verschijnsel bij het bestrijden van het pauperisme.

17 november 1916

De Verenigde Staten en de weggevoerde Belgen.

Washington, 17 november. De Belgische gezant heeft bij het departement van buitenlandse zaken een beroep gedaan om actieve interventie ten einde het wegvoeren van Belgische arbeiders naar Duitsland te beletten.

18 november 1916

Geïnterneerd.

De bij Ter Heide gelande Belgische vliegers Vertongen en Jonas zijn na het intrekken van hun erewoord te Urk geïnterneerd.

Het wegvoeren van Belgen naar Duitsland.

Naar het Nederlands correspondentiebureau ons meldt, is een sociaal democratisch lid van de tweede kamer (men noemt de heer Duys) voornemens de volgende week aan de tweede kamer verlot te vragen tot het richten van een interpellatie tot de regering over het wegvoeren door de Duitse overheid van Belgen naar Duitsland.

Aanleiding tot het houden van deze interpellatie moet gelegen zijn in het feit, dat in verschillende publicaties, o.a. van de Nederlandse consul-generaal te Antwerpen en van de burgemeester van Rotterdam, gedateerd 17 oktober 1914, gericht tot de Belgische vluchtelingen in Nederland, en waarin op hun terugkeer naar België werd aangedrongen, medegedeeld werd, dat de Duitse regering

aan de Nederlandse regering omtrent de terugkeer der Belgische vluchtelingen verschillende waarborgen had gegeven, en dat de Duitse regering zich geheel zou houden aan de Haagse conventie.

In bedoelde publicaties wordt uitdrukkelijk gezegd dat de Duitse regering er niet in het minst aan denkt mannen, die niet tot het leger behoren, krijgsgevangen te maken of naar Duitsland te voeren.

Verder vernemen wij, dat de volgende week te Amsterdam van Belgische socialistische zijde, vermoedelijk in samenwerking met de S. D. A. P. over deze aangelegenheid een grote protestmeeting zal worden gehouden.

19 november 1916

Berlijnse bladen melden dat de Amerikaanse zaakgelastigde aldaar om inlichtingen heeft gevraagd over de Duitse maatregelen ten opzichte van werklozen in België en de hun opgelegde dwangarbeid. De gezant merkte volgens de bladen op dat in de Verenigde Staten geruchten over harde dwangmaatregelen van Duitsland verspreid worden met het doel aan de werkzaamheid van het Amerikaanse steuncomité voor België een einde te maken. Daartegenover was het nodig de ware toedracht van zaken te kunnen stellen.

Het Amerikaanse gezantschap heeft het nodige materiaal tot oordelen ontvangen.

20 november 1916

De wegvoering van Belgen.

Londen, 19 november. Heden wordt uit Washington geseind: Het wegvoeren van mensen in België blijft hier grote belangstelling wekken. In ambtelijke kringen ziet men met spanning de uitwerking van het vertoog van de regering van de Verenigde Staten bij Duitsland tegemoet. Officieren achten het mogelijk dat de maatregel een eerste stap is tot de ontruiming van België. Ze wijzen er op dat het wegvoeren van burgers gebruikelijk is in een land dat op het punt is om ontruimd te worden, daar het een maatregel is om te voorkomen dat het wegtrekkende leger wordt bestookt.

De deportatie in België.

Londen, 20 november. Aan de Morning Post werd de 9^e dezer uit Boedapest gemeld: Het wegvoeren van Belgische burgers naar Duitsland heeft in Hongarije een zeer ongunstige indruk gemaakt. In de nieuwsbladen van vandaag tref ik twee artikelen over deze kwestie aan. In beide heeft de censuur duchtig huisgehouden, maar ondanks de open gelaten gedeelten kan men het betoog der schrijvers heel wel volgen. De Nepszava brengt de achttien jaar knechtschap in herinnering die de Hongaren van 1849 tot 1867 van de Oostenrijkers hadden te verduren en wijst op de overeenkomst met de positie, die de Belgen thans innemen. Er is geen twijfel, zo wordt er in het artikel gezegd, dat dit gelijke lot in de geschiedenis der beide volkeren de bron is van het gevoel van sympathie, dat er in ieder Hongaars gemoed jegens de ongelukkige Belgen bestaat, dat nobele volk, dat in democratische zin reeds zoveel bereikt had en met zulk een hoge moed bezield is. Dan volgt er in het artikel een witte ruimte, waar dus de censor aan het werk geweest is. Het artikel vervolgt: De deportatie en de gedwongen arbeid is een nieuw wapen, zelfs in de tegenwoordige oorlog, waarin de wapens nooit uit de wapenrusting der beschaving en de eerlijke strijd gekozen zijn. Tot plezier van de censor voegen we hier aan toe, dat

wij niet slechts Duitsland er van beschuldigen van zulke wapens gebruik te maken, maar al de oorlogvoerenden zonder uitzondering. Alleen is Duitsland degene, die in deze richting het grootste inventieve vermogen toont. Het zou moeilijk zijn België tot een zelfregerende staat te verklaren met een erfelijk vorst ten einde wettige sanctie te verlenen aan maatregelen, die tot doel hebben de troepenmacht van Duitsland te vergroten, terwijl om verschillende redenen de Belgen niet in het Poolse leger opgenomen kunnen worden. Zo behoeft de deportatie van België geen nadere uitleg. Het doel daarvan is volkomen duidelijk. Arbeid, vooral van vaklieden, is in deze tijd een zeer belangrijke factor en men moet die nemen, waar men hem vinden kan. België moet lijden overeenkomstig het oude en eeuwig ware: "vae victis!". Arbeid en wapens worden in Polen opgevorderd onder de roemrijke en gelukkige Poolse vlag, in België onder de vlag der noodzakelijkheid.

De correspondent te Brussel van de Vilag geeft onder dagtekening van 5 november een denkbeeld van de wijze, waarop deze deportaties uitgevoerd worden. Hij zegt, de Belgen beschouwen het geval niet met de wenende ogen van oude vrouwen; zij gaan, waarheen zij gedwongen worden te gaan, maar met opgeheven hoofd en haat in de ogen en wraakzucht in het hart.

De Messahe, die de Duitse militaire censor in België gepasseerd is, zegt, dat het nodig is voor de Duitse artillerie, om door de voornaamste straten van dorpen en steden heen en weer te trekken kort voor de militaire overheid verschijnt om de mensen weg te voeren, die er bijeengebracht zijn, ten einde goed werk en uitstekende betaling in Duitsland te krijgen.

21 november 1916

Het wegvoeren van Belgen naar Duitsland.

Het lid van de tweede kamer Duijs heeft de minister van buitenlandse zaken de volgende vragen gesteld:

1. Is het aan de regering bekend, dat sedert enige tijd de Duitse overheid duizenden inwoners van het bezette gebied van België gewelddadig naar Duitsland laat wegvoeren?
2. Is het juist, dat betreffende de terugkeer van Belgische vluchtelingen, waarvan duizenden thans gedeporteerd worden naar Duitsland, destijds overleg is gepleegd tussen de Nederlandse regering en het Duitse opperbestuur, blijkens een publicatie van 17 oktober 1914 van de heer Zimmerman, burgemeester van Rotterdam.
3. Is het juist, dat bij dit overleg de Duitse regering zich tegenover de Nederlandse regering verbonden heeft, o.a. de teruggekeerde vluchtelingen niet naar Duitsland te vervoeren, zoals blijkt uit een officiële publicatie van onze Nederlandse consul-generaal te Antwerpen, de heer J. A. van den Bergh, van 17 oktober 1914?
4. Acht de regering, indien bovenstaande feiten juist zijn, hier aanwezig een woordbreuk der Duitse overheid tegenover onze Nederlandse regering begaan, en zo ja, welke stappen denkt de regering te doen of heeft rij reeds gedaan om het eens gegeven woord der Duitse overheid tegenover haar te doen eerbiedigen?

De wegvoering van Belgen.

Chicago, 20 november. De Chicago Daily News bevat het volgende telegram van haar Londense correspondent: Duitsland is – naar een Amerikaans zakenman mij heeft medegedeeld – van plan de gehele

tot arbeid geschikte bevolking van België weg te voeren en in Duitsland aan het werk te zetten. Deze Amerikaan, wiens onkreukbaarheid en gezond oordeel zowel in Amerika als in Europa worden gewaardeerd en wiens naam te zijner tijd zal worden medegedeeld, is te Londen aangekomen, na in België tonelen te hebben bijgewoond, die hij “ongelooflijk en hartroerend” noemde.

Er zijn reeds tussen de 30 en 40.000 mannen aan hun gezinnen ontruikt en in veewagens naar Duitsland vervoerd. Daar zullen zij voor de keuze worden gesteld, de middelrijken in hun oorlog te helpen of de ergste straffen te ondergaan. Velen zullen ongetwijfeld weigeren te werken, daar zij zulk werk als verraad tegen hun eigen land beschouwen en zullen zodoende in omstandigheden komen, te vreselijk om over te denken.

Tenzij Duitsland er toe besluit zijn huidige wijze van handelen te laten varen, zullen van twee- tot driehonderdduizend Belgen worden weggevoerd.

Bij de wegvoering met geweld van vaders en zoons komen tonelen voor, die de meest verstokten zouden vermurwen. Ik zag een lange trein van veewagens met zulke ongelukkigen, van wie velen zich hadden verzet, doch met de bajonet op de borst waren gedwongen. Vrouwen en kinderen hadden zich verwoed teweer gesteld tegen de wegvoering van hun mannen en vaders. Zij stonden daar met gescheurde kleren, te schreien en te snikken tot zij niet meer konden. De Duitse soldaten braken, over het algemeen met zo min mogelijk ruw geweld, maar steeds krachtadig, elk verzet. Gewapende mannen doorzochten de huizen van de kelder tot het dak en maakten geen onderscheid tussen mannen die werkten en werklozen. Het was hun alleen te doen zoveel mogelijk flinke werkkrachten te krijgen.

Toen de trein was volgeladen, liepen plotseling de talrijke vrouwen en kinderen, die er omheen stonden, naar voren en wierpen zich onder luid geklaag en met gesloten ogen voor de locomotief op de rails. De afdeling soldaten, die de trein bewaakte, dwong hun toen met de bajonet uit de weg te gaan. Daarop reed de trein naar de Duitse grens.

Een ander bedroevend feit is dat Fransen uit de door Duitsland bezette provinciën van Frankrijk met geweld naar België worden overgebracht. Het schijnt de politiek van de Duitse regering te zijn om Belgen in Duitsland te werk te stellen en Fransen in België. Het pressen van deze Fransen leidt tot pijnlijke voorvallen. Velen van hen weigeren het werk, evenals de Belgen, verklarende dat het ondraaglijk is te worden genoodzaakt de oorlog der Duitsers tegen hun eigen land te bevorderen. In één geval zijn een 35-tal Fransen wegens werkweigering drie aan drie aan elkaar gebonden en dat heeft zo meer dan een etmaal geduurd. De straf deed hen niet in hun besluit wankelen. Tenslotte werden ze vrijgelaten, doch hoe moeten zij thans bestaan? De Duitsers geven hun geen bete broods wanneer zij niet werken. De Amerikaanse steuncommissie kan deze mensen niet voeden, daar het regel is om voedsel te ontzeggen aan allen, die geprest kunnen worden tot bezigheden, die in verband staan met de oorlog. Waar dat op mag uitlopen mag de hemel weten. De Duitse autoriteiten hebben hun beweegredenen. Zij beweren dat de Belgische en Franse gebieden, die zij bezet houden, in verval raken door werkloosheid en dat het het beste voor de mensen is om te worden weggevoerd en aan het werk gezet tegen een goed loon, waardoor zij hun gevoel van eigenwaarde behouden en geld naar huis kunnen zenden. Doch dit gelegenheidsargument miskent niet alleen het feit dat ook mensen die vast werk hebben worden weggevoerd, doch ook met het krachtige Belgische en Franse nationaliteitsgevoel. Wat deze mensen te doorstaan hebben

is veel erger dan slavernij. Zij noemen het slavernij met gedwongen verraad aan hun land.

Het algemeen Belgisch vluchtelingencomité Troost in Nood te Vlissingen heeft een lijst ter ondertekening gelegd met het doel een verzoekschrift aan koningin Wilhelmina te zenden om haar hoge tussenkomst in te roepen, om aan het wegvoeren uit België van Belgische burgers een einde te zien maken.

Het wegvoeren van Belgische burgers.

Londen, 21 november. Aan de Morning Post wordt uit Washington gemeld: Pacifisten, leden van bonden ter bevordering van de vrede en andere welmenende, maar misleide mensen, die zich door de jongste uitlatingen van de Duitse rijkskanselier over de vrede hadden laten misleiden, zijn nu in een wonderlijke positie tengevolge van Duitslands pogingen om de Belgen te knechten. Zelfs zij kunnen dit laatste staaltje der Duitse brutaliteit, dat over het gehele land innige verontwaardiging heeft gewekt, niet verdragen.

De New Yorkse Evening Post heeft een artikel over de deportatie der Belgen, waarin gezegd wordt: Geen wonder, dat de ergste vermoedens in omloop zijn; geen spitsvondigheden kunnen een handelswijze verontschuldigen, die niet slechts de regels van beschaafde oorlogvoering volkomen schendt, maar noodzakelijkerwijze met wreedheid gepaard moet gaan.

De New Yorkse Times zegt: Het optreden van Duitsland is wel de gruwelijkste schending van de wetten en gebruiken in de oorlog en het is zo'n afschuwelijke verdrukking, dat het ongelooflijk schijnt.

De Washington Times zegt, dat dit eenvoudig de Pruisische manier van doen is, die aangeeft wat voor nieuwe afschuwelijkheden er in de oorlog ingevoerd kunnen worden.

De Evening Star: Wanneer de Verenigde Staten niet de duidelijke verzekering ontvangen, dat er op hun eerste protest acht geslagen zal worden, behoren zij in duidelijke bewoordingen hun afkeuring over het optreden te herhalen.

De oorlogstoestand.

De berichten over het wegvoeren van Belgische werklieden naar Duitsland hebben terecht grote opschudding in de hele wereld gewekt en natuurlijk in de eerste plaats in Nederland.

De tweede november ontvingen wij een telegram van onze correspondent te Havre, waarin werd gesteld, dat de Belgische regering inlichtingen had ontvangen, blijkens welke op grote schaal Belgen werden weggevoerd om Belgische werkkrachten voor het Duitse leger te verschaffen. De Spaanse en de Amerikaanse gezant hadden er met hun regeringen over van gedachten gewisseld, de nuntius met de paus, en men hoopte, dat dit tot de intrekking van de maatregelen zou leiden.

Op 8 november seinde ons onze correspondent een onderhoud, dat hij met de Belgische minister van justitie over dit onderwerp had gehad.

Deze eerste berichten hadden vooral betrekking op het etappegebied, waar de maatregelen de 23^e oktober reeds zouden zijn uitgevaardigd. Dit wordt bevestigd in een brief, die ons onze Brusselse correspondent uit Gent heeft gezonden en waarin enige

positieve feiten worden medegedeeld. Onze correspondent schreef:

“Men leest namelijk sedert een paar weken op de Gentse muren een verordening van Hertog Albrecht van Wurtemberg, generalchef van het etappegebied, met als eerste hoofdstuk het volgende:

“Personen, die in staat zijn te werken, kunnen tot werken – ook buiten hun woning – gedwongen worden, zover zij tengevolge van spel, dronkenschap, ledigheid, vrijwillige of onvrijwillige werkloosheid, voor hun onderhoud of voor het onderhoud van degenen tot wiens onderhoud zij verplicht zijn, vreemde hulp verkrijgen of vragen.” (Ik schrijf letterlijk af).

Ge stelt u voor wat zulke bekendmaking uitwerkt in een nijverheidsstad, die als zodanig geheel stilligt en waar tienduizenden zonder werk lopen.

Te erger waar het verluidde, dat men de werklozen eenvoudig naar Duitsland stuurde.

Dit gebeurt echter alleen, wanneer de werklui vrijwillig en onder handtekening daarin toestemmen; in welk geval zij een behoorlijk loon genieten. De anderen blijven in België, en werken er vooral aan de openbare wegen.”

Deze verordening voert dus gedwongen arbeid in, ook voor de onvrijwillige werklozen, en bepaalt verder, dat om hun die arbeid te verschaffen, de werklozen uit hun woonplaats kunnen worden gevoerd, maar niet naar Duitsland, tenzij ze het zelf verkozen. Anders zouden zij in België tewerk worden gesteld.

Deze bepalingen gelden voor het hele etappegebied.

Uit de verdere berichten blijkt:

Ten eerste, dat deze of gelijksoortige bepalingen ook buiten het etappegebied zijn uitgevaardigd;

Ten tweede, dat van de gemeentebesturen de indiening van lijsten van werklozen is geëist, dat verscheidene gemeentebesturen dat hebben geweigerd, en dat hun leden in verband daarmee zijn gearresteerd;

Ten derde, dat de Duitsers in die weigering aanleiding hebben gevonden om zonder lijsten mensen te arresteren, ten einde hen in Duitsland tewerk te stellen en dat ze daarbij ook lieden hebben weggevoerd, die niet werkloos en niet zonder middelen van bestaan waren.

Trouwens uit een bericht van Wolff van de 11^e november blijkt, dat toch reeds, afgezien van het niet indienen van de lijsten, een groep werklozen naar Duitsland werd gevoerd.

In dat bericht staat namelijk te lezen:

“Alleen degene, die zonder voldoende reden aangeboden werk weigert en daarom volgens de verordeningen van de gouverneur-generaal, die ten dele reeds in de zomer van 1915 zijn uitgevaardigd, zich strafbaar gemaakt heeft, kan tot arbeid gedwongen en, om die te verrichten, ook buiten België gebracht worden, als de mogelijkheid om hem werk te geven, in België ontbreekt. Hierbij betreft het in geen geval militaire werkzaamheden.”

Een werkloze dus, die geen lust had om te werken, op grond bijvoorbeeld van de overweging, dat hij hiermee indirect de

bezettende macht hielp, werd toch reeds naar Duitsland gevoerd, of hij wilde of niet. Het is geen stoute veronderstelling, als men aanneemt, dat dit door Wolff vermelde feit de reden is geweest van de weigering der gemeentebesturen om lijsten te geven.

Zo is het gegaan, volgens de indruk althans, die wij uit de berichten gekregen hebben.

Om het verloop van de feiten, voor zover uit die berichten bekend, nog eens kort samen te vatten:

De Duitsers besluiten de werklozen te dwingen aan het werk te gaan. Wie van hen wil werken, krijgt werk; wenst hij het, dan gaat hij naar Duitsland. Anders niet. Maar wie niet wil werken, moet toch werken en wordt ook naar Duitsland gevoerd. In verband met deze maatregel worden lijsten van de werklozen geëist. Maar de inlevering wordt geweigerd. Daardoor vallen volgens Duitse opvatting alle mensen in zo'n district in de rubriek van diegenen, die alle werk weigeren en worden dus gedwongen om ook naar Duitsland te gaan.

Of Duitsland volgens de regels van het volkenrecht Belgen mag wegvoeren, om ze in Duitsland aan het werk te zetten, is een tamelijk moeilijke kwestie, vooral bij de schaarste aan betrouwbare gegevens, waarover beschikt kan worden.

Zeker is echter, dat hier een stellige belofte wordt gebroken, door de Duitse autoriteiten aan de Belgen gedaan en inhoudend, dat zij niet naar Duitsland zouden worden gevoerd. Dit gebeurt nu toch. Het argument in het Belgische protest, dat iedere Belg, die aan een of ander werk wordt gezet, daardoor de weermacht van Duitsland verhoogt, is juist, maar niet geheel ter zake doend.

In deze omstandigheden heeft de Amerikaanse regering zeer wijs gedaan, alvorens te procederen, inlichtingen in te winnen, want voor een goede beoordeling is meer nodig, dan wat wij uit de verschillende elkaar bestrijdende eenzijdige berichten, die soms nogal veel schakels zijn gepasseerd, weten. Maar als de voorstelling, zoals die zich uit de berichten aan de lezer moet opdringen, juist is, dan is het zeker de plicht van de weldenkenden, ertegen op te komen en niets ongedaan te laten, wat de Belgen kan behoeden voor de verdere gevolgen van het onrecht, hun in 1914 aangedaan. Daarom is te verwachten, dat de andere neutrale regeringen het voorbeeld van Amerika zullen volgen, en zich van beide zijden op de hoogte zullen laten stellen, en, zo nodig, een krachtig protest zullen laten horen.

Het wegvoeren van Belgen naar Duitsland.

Wij lezen in het Belgisch Dagblad:

Een ontvluchte Belg uit Willebroek vertelde: zaterdag in de namiddag tegen 3 uur, werd de bekende papierfabriek van "De Naeyer" te Willebroek plotseling door Duitse soldaten omsingeld. Een trein samengesteld uit goederenwagens, werd geplaatst voor de grote uitgang van de fabriek op het verbindingsspoor, dat de fabriek met het gewone spoorwegnet verbindt. Niemand mocht in of uit de fabriek. Een Duits officier en enkele manschappen traden binnen, gingen de werkhuizen af en gaven de bedienden, meesterknechten en werklieden opdracht te staken en zich op een grote plaats te verzamelen.

Geen enkel protest hielp; men moest gehoorzamen.

In groepjes van twintig werden zij onder militair geleide buiten gebracht en in de beestenwagens gestopt.

Het gehele personeel van de fabriek, op dat ogenblik werkzaam, ten getale van 230, werd aldus naar een onbekende bestemming weggevoerd.

Uitzondering werd er gemaakt voor twee oude stakkerds, die dit droevig nieuws in het dorp gingen bekend maken.

De grootste verslagenheid heerste in deze nijverige plaats. Het merendeel van deze arbeiders beschikten alleen over hun blauwe werkpakje en mochten ondanks hun aandringen, niet eens huiswaarts keren om het onontbeerlijke te kunnen halen.

Wij kunnen bovenstaande inlichtingen bevestigen, door het relaas van een uit Willebroek ontvluchte bakker, die rechtover de fabriek De Naeyer woont.

Het Belgisch Dagblad meldt verder:

De Duitsers tonen zich toch nog niet zo geheel onverschillig voor de protesten, die in neutrale landen opgaan tegen de wegvoering van Belgische burgers. Ze trachten zoveel mogelijk vrijwillige arbeiders te werven.

Overal kan men plakkaten vinden, om de Belgen tot het aangaan van arbeidscontracten te bewegen. Doch uit goede bron vernemen wij, dat men in verschillende steden voortgaat met het aanleggen van lijsten van jongelingen uit alle standen, die binnenkort moeten vertrekken.

Thans worden er aan de burgemeesters der Belgische gemeenten kennisgevingen gestuurd, waarin de magistraat met de strengste straffen bedreigd wordt, zo hij weigert lijsten van de werklozen aan de Duitse overheid te verstrekken. Te Kortrijk, Bergen en elders,

waar de burgemeesters weigerden dergelijke lijsten te geven, namen de Duitsers wraak door mannen uit alle standen op te lichten. Met dezelfde weerwraak worden in bovengenoemde kennisgeving de gemeenten bedreigd, indien zij de lijsten niet onmiddellijk overhandigen. In deze kennisgeving staat letterlijk: “De Duitse administratie zal zelf de weg te voeren mannen uitkiezen. Maar zij heeft geen tijd noch voldoende middelen om de omstandigheden van iedere persoon op zichzelf te onderzoeken.”

Dit dreigement is in vele plaatsen reeds ten uitvoer gebracht.

Honderden mensen, die wel werk hadden, werden ook weggevoerd.

Wij hebben vluchtelingen gesproken, die reeds een aanzegging hadden ontvangen, maar zich nog bijtijds uit de voeten wisten te maken.

Zij waren in het bezit van een vrij groot kapitaal en behoorden dus allerminst tot de ondersteunden.

In de laatste dagen reden weer treinen met burgers uit Vlaanderen voorbij Gent.

Verscheidene gemeenten hebben aanzegging, om de burgers op wegvoering op grote schaal voor te bereiden. Deze zelfde opdracht werd aan het gemeentebestuur van Brussel en de voorsteden gegeven. In een dergelijke kennisgeving staat ook, dat de weggevoerden slechts in dringende gevallen naar België mogen terugkeren.

22 november 1916

De wegvoering van Belgen.

Londen, 21 november. In het Lagerhuis heeft een lid de vraag gesteld of het waar is dat 25.000 mannen uit België naar Duitsland zijn weggevoerd en of het Duitse militaire bestuur na de val van Antwerpen aan kardinaal Mercier de plechtige schriftelijke verzekering heeft gegeven dat geen Belgen zouden worden weggevoerd, wat door von der Goltz werd bevestigd.

Robert Cecil antwoordde: Ik geloof dat de feiten zo zijn als ze hier worden medegedeeld. Het kan van belang zijn mede te delen dat de Duitse officier, onder wiens bevelen de eerste wegvoeringen uit Vlaanderen hebben plaats gegrepen, de gewezen militaire gouverneur van Brussel was, die rechtstreeks verantwoordelijk was voor de terechtstelling van zuster Cavell. Daar dergelijke wreedheden worden begaan bij wijze van duidelijk afgebakende politiek van de zijde der Duitse regering, kunnen louter woorden van de Engelse regering niets uitrichten. Wij zullen stellig op elke wijze het optreden der Belgische regering steunen.

Wij zullen elk beroep dat ze op ons doet beantwoorden en onze stem voegen bij de hare in elk beroep dat zij doet op het oordeel en de steun van de beschaafde wereld. Het middel, dat wij kunnen aanwenden, en het enige middel dat tenslotte dit vraagstuk kan oplossen, is de oorlog met alle macht door te zetten en de bevrijding van het Belgische grondgebied en van de Belgische burgers uit hun verdrukking te maken tot een hoofddoel (toejuichingen).

Het wegvoeren van Belgische burgers.

Londen, 22 november. De Westminster Gazette wijdt een hoofdartikel aan de deportaties in België. Het blad zegt, dat Duitsland bezig is een slavenstaat te worden. Om iets dergelijks te vinden, moeten we teruggaan naar slavenmarkten in de oudheid,

naar Babylon, Egypte, Rome op hun ergst. Het is hoogst waarschijnlijk dat het gedwongen dienst nemen van Polen in het Duitse leger en van Belgen in Duitse fabrieken zichzelf zal straffen. Voor ons, die in de strijd gewikkeld zijn, is er niet anders over dan het vaste voornemen ons niet bang te laten maken en onze inspanning te verdubbelen om de wereld van deze tirannie te bevrijden. Maar wij mogen tegelijkertijd de onzijdige wereld vragen goed toe te kijken op wat er gebeurt en verder of zij bij de uitslag niet even groot belang heeft als wij. Drie jaar geleden zou iemand, die de stelselmatige knechting of gedwongen dienstneming van niet strijdende bewoners van bezet gebied voorspeld had, als gek zijn beschouwd. Thans zien wij die voor onze ogen en er bestaan nog andere mogelijkheden, die wij ernstig moeten overwegen. In deze richting ligt de ondergang van wat wij tot dusver beschaving genoemd hebben en daarbij hebben de onzijdigen evenveel belang als de oorlogvoerenden.

Parijs, 22 november. De koning der Belgen heeft brieven geschreven aan de paus, de koning van Spanje, en aan president Wilson over de razzia's der Duitsers in België. Men weet (?) dat de Spaanse regering bij de Duitse regering tegen de deportatie der Belgen heeft geprotesteerd. De *Matin* verwacht verdere protesten tegen het monsterachtig despotische bestuur der Duitsers in België. (De *Matin* heeft enige dagen geleden gemeld, dat behalve de Verenigde Staten ook Nederland te Berlijn heeft geprotesteerd. Ook het *Journal* heeft in die zin bericht – Redactie).

Brussel, 22 november. Het gebruiken van Belgische werklozen in Duitsland is door de aan Duitsland vijandige pers in het buitenland als aanleiding gebruikt om tot een mateloze ophitsing over te gaan. Men vernedert zich door te treden in de opzettelijke verdraaiing en overdrijving, waarmee de maatregel, die door sociale

noodzakelijkheid geboden is, begroet is. Het is voldoende er op te wijzen, dat het Duitse bestuur in België alle voorzorgsmaatregelen heeft getroffen om bij het uitzoeken der werklozen onrechtvaardigheid te vermijden. Bij het uitzoeken, dat in tegenwoordigheid van de vertegenwoordigers der Belgische gemeenten plaats heeft, zijn een reeks van tevoren aangegeven beroepen en klassen van personen volkomen vrijgesteld van de verplichting om op te komen en als gegrond erkende bezwaren van afzonderlijke personen worden aanvaard. Het toepassen van de maatregel had met de medewerking der gemeentelijke overheden van het begin af eenvoudiger en doelmatiger kunnen geschieden; het werd echter op de meest sparende wijze gedaan.

Reeds voor enige weken heeft het Belgische episcopaat inzake het arbeidsvraagstuk een verzoekschrift tot de gouverneur-generaal gericht. Deze heeft duidelijk uiteengezet dat de maatregel onder de huidige onhoudbare omstandigheden een verbetering betreft voor de Belgische bevolking, wat tienduizenden vrijwillig naar Duitsland vertrokken arbeiders met een gezondere opvatting van de verhoudingen zelf erkend hebben.

Het wegvoeren van Belgische burgers.

Wij lezen in De (Belgische) Legerbode:

Naar men weet hebben de Duitsers, onder voorwendsel het economisch leven terug te geven aan het land, welk zij hebben ten onder gebracht en nog uitbuiten, verzonnen onze heldhaftige werklieden gedwongen arbeid op te leggen; de gebeurtenissen en namelijk de mislukkingen voor Verdun bewijzen dat met de hand te leggen op de Belgische arbeiders, onze vijanden zich willen van werklieden verzekeren, die hun reeds beginnen te ontbreken.

Welnu, de vertegenwoordigers van de kommandantur zijn onlangs de heer Visart de Bocarmé, burgemeester van Brugge, komen vinden.

Wij verzoeken u, zegden zij hem, ons de lijsten te geven van de arbeiders van uw stad, die openbare bijstand genieten.

Verschoning, heren. Maar dat zal ik niet doen.

Gij zult dat niet doen ?

Zoals ik de eer heb het u te zeggen.

In dit geval, zegde een der aanwezige officieren, zijt ge onze gevangene.

Het zij zo.

En wij stellen u af als burgemeester.

Dat is goed, vermits gij de macht zijt.

De schepen, wiens houding ook allerlofwaardigst was, werden ook achter slot gezet en het ambt van burgemeester werd aan oberleutnant Rogge overgedragen.

De heer Visart de Bocarmé, die het oudste kamerlid is, waar hij sinds achtenveertig jaar zetelt, heeft zich als een dapper vaderlander tegenover de vijand gedragen.

In den beginne van de bezetting, toen een officier een revolver op hem richtte, zegde de oude burgemeester met kalme stem:

“Ge moogt me doden, wel te verstaan, maar ik verzoek u dit hoffelijk te doen. Misschien vergeet ge dat ik burgemeester en het oudste lid van de kamer der volksvertegenwoordigers ben.”

En de officier zweeg uit loutere schaamte.

Na tevergeefs de lijsten der werklozen van burgemeester en schepenen te hebben geëist, ontboden de Duitsers de bestuurder van de dienst voor de werklozen, de heer van Caillie.

Deze verklaarde op zijn beurt die lijsten enkel met toelating van het nationaal comité voor werklozen te kunnen overhandigen. Hij werd gevat en naar het gevang gevoerd.

Ondertussen had de Duitse overheid zich ten stadhuize gevestigd en op bedoelde lijsten beslag gelegd, en gaf een bevel uit, waarbij de werklozen verzocht werden zich op de kommandantur te laten inschrijven.

Acht dagen nadien verklaarde de Duitse overheid dat de burgemeester zijn ambt niet meer zou hernemen; het schepencollege keerde integendeel op het stadhuis terug, en oberleutnant Rogge verliet Brugge. De stad werd tot 400.000 mark boete veroordeeld.

De heer Van Caillie moest, na een hechtenis van 12 dagen, een boete van 300 mark betalen.

Zo zijn de Belgen welke Duitsland op zijn weg vindt.

23 november 1916

Een brief van kardinaal Mercier.

Wij lezen in De Telegraaf:

Na gouverneur-generaal von Bissing, is, op dit ogenblik, de voornaamste Duitse overheidspersoon in België, baron von der Lancken, chef van de politieke afdeling te Brussel. Aan hem liet dan ook de kardinaal van Mechelen een afschrift worden van zijn protest gericht tot gouverneur-generaal von Bissing, alsmede dit begeleidend schrijven:

Aartsbisdom Mechelen,

Mechelen, 19 oktober 1916.

Mijnheer de baron,

Ik heb de eer aan zijne excellentie baron von Bissing een brief te doen toekomen, waarvan ik hierbij een afschrift insluit.

Zo menigmaal heeft mijnheer de gouverneur-generaal, zelfs in het openbaar, zijn wil te kennen gegeven om een aanzienlijk gedeelte van zijn zorgen te besteden aan de belangen van het bezette land: zo dikwijls hebt u zelf, mijnheer de baron, de wens bevestigd der Duitse overheden om, onder het regime der bezetting, de staat van oorlog van de eerste dagen niet te bestendigen, dat ik niet kan geloven aan de uitvoering der verordeningen waarmee uw gouvernement de werklieden bedreigt die, tegen hun wil en dank, aan de werkloosheid ten prooi vielen.

Ik hoop dat u bij de hogere overheden al uw invloed zult aanwenden om zulke aanslag te voorkomen.

En spreek ons niet, bid ik u, van de noodzakelijkheid de openbare orde te beschermen of de last der openbare liefdadigheid te verminderen. Spaar ons deze bittere spotternij. U weet wel, dat de

openbare orde niet bedreigd wordt en dat, indien zij in gevaar verkeerde, allen die enige zedelijke of burgerlijke invloed kunnen uitoefenen, u spontaan krachtdadige hulp zouden bieden. De werklozen komen niet ten laste van de openbare liefdadigheid; niet uit uw financiën wordt hun de ondersteuning verschaft.

Oordeel of het niet evenzeer in het belang is van Duitsland als in ons belang, dat de verbintenissen aangegaan door twee hooggeplaatste personen van uw keizerrijk geëerbiedigd worden.

Ik vertrouw dat mijn pogingen bij mijnheer de gouverneur-generaal en bij u, niet verkeerd uitgelegd of miskend zullen worden en bid u, mijnheer de baron, te willen aanvaarden de betuiging van mijn bijzondere achting.

(w.g.) D. J. Kardinaal Mercier,
Aartsbisschop van Mechelen